

de bir garnizona yerleştirilen Senegal- li askerler daha sonra Libreville'de bir kamp kurdular. Bunların bir kısmı görevlerinin bitiminde ülkelerine dönme- yerek Ogue sahillerine yerleşip ticaret hayatına atıldılar ve Gabonlu kadınlarla evlenerek ülkede İslâm'ın ilk temsilci- leri oldular. Diğer taraftan, Senegal'de Fransız sömürgecilğine karşı ciddi bir engel teşkil eden Mürîdiyye tarikatının kurucusu Şeyh Ahmedü Bamba tutuk- landıktan sonra buraya sürülmüş (1895) ve bir Katolik din adamının gözetimi al- tında 1902'ye kadar Mayumba ve Lam- baréné'de hıristiyanlaştırılmış yerliler arasında ikamete mecbur edilmiştir. Ayn- ı şekilde Gine'de halkı Fransızlar'a kar- şı teşkilâtlandıran ve İslâm'ı yaymaya çalışan Samori Turi de 1890'da tutukla- narak Gabon'un Ndjole şehrine gönde- rilmiş ve ölümüne kadar burada kalmış- tır. Bu iki zat ülkede İslâm'ın tanınma- sında önemli rol oynamışlarsa da Ga- bon'da bu dinin hızlı bir şekilde yayıldı- ğı ve halk tarafından benimsenmiş oldu- ğu pek söylenemez; hâlâ buradaki müs- lümanların çoğunu Gabonlular değil dı- şarıdan gelen yabancılar oluşturmaktadı- r. Ülkedeki müslümanların toplam nüfus içerisindeki oranıyla ilgili rakam- lar birbirinden farklıdır. 1974 yılında tam üye sıfatıyla İslâm Konferansı Teşkilâ- tı'na alınmasına rağmen en iyimser ra- kamlar dahi Gabon'daki müslüman nü- fusun oranını ancak % 10 olarak gös- termektedir (M. Ali Kettani, s. 163). Batı- lı kaynaklar ise % 1 ile 5 arasında de ği- şen oranlar vermektedirler (Balta, s. 347; *A Map of the Muslims in the World Today*, s. 13; Cornevin, *Africa South of the Saha- ra 1992*, s. 483). Müslümanlar ülkenin her tarafına yayılmış halde bulunmakla beraber özellikle Gabon körfezi çevre- siyle N'Gounié ve Nyanga idarî birimle- rinde toplanmışlardır ve sayılarının azlı- ğına rağmen yönetim ve ticaretle eski- den beri önemli rol oynamaktadırlar. Ha- len devlet kademelerinde cumhurbaş- kanından başka en üst makamlara çık- mış ve bakan, general, genel müdür, po- lis şefi mevkiine yükselmiş pek çok müs- lüman idareci bulunmaktadır.

Bugün Gabon'daki müslümanların Oyem, Port Gentil, Franceville, Lamba- réné ve başşehir Libreville'de çeşitli ca- mi ve medreseleri bulunmakta ve bun- lar dinî eğitim hayatında önemli roller oynamaktadır. Çünkü resmî okullarda İslâmî bilgiler verilmediği için din eğiti- mi görevi cami ve medreselere düşmek-

te, kitap ve öğretmen eksikliği de bu görevi ciddi biçimde güçleştirmektedir. En iyi şekilde teşkilâtlanmış medrese- ler Oyem ve Port Gentil şehirlerinde bu- lunanlardır. Fas Sultanlığı Libreville'de bir cami, Küveyt ve Suudi Arabistan da bazı şehirlerde birer cami ile kültür mer- kezi yaptırmışlardır; ayrıca Râbitatü'l- âlemî'l-İslâmî bir kültür merkezi kur- muştur. Aralarında Ticâniyye ve Mürîdiy- ye tarikatları mensuplarının da bulun- duğu müslümanlar henüz bir dernek çatı- sında birleşmiş değildirlir ve baş- ka ülkelerdeki dindaşlarıyla da sıkı ilişki içinde oldukları söylenemez. Her yıl or- talama 200 kişi hacca gitmekte ve bu sayede diğer İslâm ülkelerinden gelen- lerle yakınlık kurulmaktadır; bunun ya- nında ihracat-ithalâtla ilgilenen Gabon- lu müslüman tüccarlar da Fas, Küveyt ve Suudi Arabistan gibi ülkelerle olan ticarî münasebetleri çerçevesinde dost- luk geliştirmeye çalışmaktadırlar.

BİBLİYOGRAFYA :

- E. Sik, *The History of Black Africa* (trc. S. Simon), Budapest 1974, I, 230-231, 331-332; IV, 250-251; M. Mahmüd Savvâf, *İfritkiyye'l- müslime*, Beyrut 1975, s. 331-341; Türkkaya Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadelesi*, An- kara 1975, s. 270-272; Seyyid M. Bekir, *el-Ekâl- liyâtü'l-müslime fî İfritkiyye*, Mekke 1985, s. 246-252; *A Map of the Muslims in the World Today*, London 1986, s. 13; M. Ali Kettani, *Muslim Minorities in the World Today*, London 1986, s. 163; P. Balta, *L'Islam dans le monde*, Paris 1986, s. 347; P. Englebert, "Gabon, Recent History", *Africa South of the Sahara 1992*, Lon- don 1991, s. 467-470; R. Cornevin, "History of French Equatorial Africa until Independen- ce", a.e., s. 74-76, 483; a.m.f., "Gabon", *EI²* (Fr.), II, 992; O. Hassan Kasule, "Muslims in Gabon, West Africa", *JIMMA*, VI/1 (1985), s. 192-206; H. Deschamps, "Gabon", *ECIn*, VII, 424-426.

DAVUT DURSUN

GABRIEL, Albert-Louis

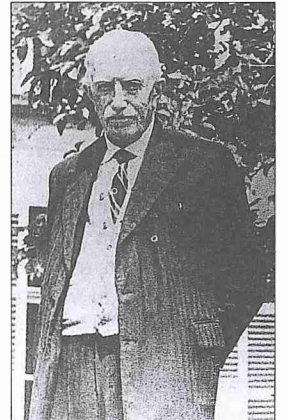
(1883 - 1972)

Anadolu Türk mimari eserlerini
Batı'da tanıtan
Fransız mimar ve sanat tarihçisi.

2 Ağustos 1883'te Haute Marne ilinin Cerizières kasabasında tanınmış bir mi- mar babanın oğlu olarak dünyaya geldi. Aksi yöndeki ısrarlara rağmen baba mes- leğini seçerek Paris'te Ecole nationale des beaux-arts'da mimarlık okurken bir taraftan da Sorbonne Üniversitesi Ede- biyat Fakültesi'ne devam etti. Böylece her ikisinden de mezun oldu ve meslek hayatının ilk yıllarında çeşitli başarılar elde ederek 1903'te l'Académie des be-

aux-arts'ın Jean Leclaire ödülünü aldı. 1908-1911 kazı mevsimlerinde merkezi Atina'da bulunan Fransız Arkeoloji Ensti- tüsü'nün Delos adasında sürdürdüğü ça- lışmalara mimar olarak katıldı ve orta- ya çıkarılan Helenistik çağa ait evlerin plan, röleve ve süslemelerini çizdi. Bu de- senler 1911 yılında Paris'te sergilendi ve ona ikincilik madalyası kazandırdı.

Gabriel İstanbul'a ilk defa 1908'de git- ti; fakat Türk mimarlık sanatı ile ancak üç yıl sonra Osmanlı idaresinden çıkmak üzere olan Rodos'ta yakından temas kur- du. Burada, Saint Jean şövalyelerinin yaptırdığı kale ile şehir içindeki çeşitli mimari eserler üzerinde çalışmalar yap- tı ve adanın İtalyanlar tarafından 4 Mayıs 1912'de işgal edilmesi üzerine *La Revue socialiste* dergisinde Türkler'in tarafını tutan makaleler yayımladı (XXVIII/334 [Paris 1912], s. 413-421; XXX/349 [1914], s. 18-28). I. Dünya Savaşı başladığında Fransız deniz kuvvetlerinde tercüman yedek subay olarak görevlendirildi ve bir ara Meis adası açıklarından Anadolu kı- yılarını top ateşine tutan gemide bulun- du. Savaşın sona tekrar çalışmalarına döndü ve 1921'de Sorbonne Üniversite- si'nde kabul edilen Rodos'un surlarına dair teziyle doktor unvanını aldı. Paris'te 1921-1923 yıllarında genişleterek iki cilt halinde ve *La Cité de Rhodes, DCCCX- MDXII* adı altında yayımladığı bu tezde pek çok resim, çizim ve levha bulunmak- ta, I. ciltte şehrin topografyası ile aske- rî yapıları, II. ciltte ise sivil ve dinî mi- mari eserleri yer almaktadır. Gabriel, Rodos'taki Saint Jean şövalyelerine ait eserler üzerine çalışırken bir taraftan da o dönemde Fransızlar'a mahsus olan hanın (Auberge de France) restorasyon iş- lerini yürütmüş ve Türkler tarafından ev olarak kullanılan bu tarihî yapıyı 1921'de eski haline dönüştürmüştür. Ancak eser II. Dünya Savaşı sırasında hasara uğra-

Albert-Louis
Gabriel

miş ve 1946-1950 yılları arasında yine Gabriel tarafından onarılmıştır. Paris'te 1923 Fransız sanatçıları sergisinde teşhir edilen Rodos rölöveleri, kendisine birincilik madalyasından başka Güzel Sanatlar Akademisi'nin Louis Fould ödülünü de kazandırdı.

Gabriel, 1919-1920 yıllarında Mısır'da Arap müzesi müdürü Ali Behçet Bey ile birlikte Fustat kazılarında bulundu. Bu kazı çalışmalarına ve Mısır'da Arap evinin menşesine dair yaptığı araştırmayı (*Les fouilles d'al-Foustat et les origines de la maison arabe en Egypte*, Paris 1921) Sorbonne Üniversitesi'ne ikinci bir tez olarak sundu ve daha sonra da genişleterek *Les fouilles d'al Foustat* adı altında Ali Behçet Bey ile birlikte tekrar yayımladı (Kahire 1927).

Hocalık hayatı 1923'te Caen Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde sanat tarihi doçenti olmasıyla başlayan Gabriel, 1925'te Strasbourg Üniversitesi'nde profesörlüğe getirildi ve aynı yıl Fransız idaresi altında bulunan Suriye'de inceleme gezileri yaptı, ayrıca Palmira'da çalıştı. 1926'da Dârülfünun'da görev alarak arkeoloji ve sanat tarihi dersleri üzere İstanbul'a geldi ve 1930'a kadar burada kaldı. Bu arada öğretim faaliyetinin dışında Maarif Vekâleti tarafından Anadolu'daki Türk mimari eserlerinin araştırılıp incelenmesiyle görevlendirildi; 1926'dan II. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar bazı kesintilerle birlikte çeşitli bölgelerdeki çalışmalarını sürdürdü.

Gabriel, Fransız hükümetinin öteden beri İstanbul'da kurmayı tasarladığı Atina veya Roma'dakinin benzeri bir arkeoloji enstitüsü fikrini destekliyordu. 1895'ten beri Ruslar'ın İstanbul'da böyle bir kurumları vardı; Macarlar da 1917'de bunun bir benzerini açmış, fakat ertesi yıl kapatmak zorunda kalmışlardı. Fransız hükümeti I. Dünya Savaşı'nın ardından bu konuda girişimde bulduysa da bir netice elde edemedi. Bu arada Almanlar, merkezi Berlin'de olan Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün İstanbul şubasını kurmuş ve 1930 başında mükemmel kütüphanesiyle birlikte faaliyete geçirmişlerdi. Aynı yılın sonlarına doğru Fransız Enstitüsü de Gabriel'in gayreti ve elçi Charles de Chambrun'un yardımıyla Beyoğlu'ndaki eski Fransız elçilik binasının bir bölümünde kuruldu ve Türk hükümetinin izniyle 1 Şubat 1931'de resmen açıldı. Türk hükümeti bu enstitünün Türk ve Türkiye tarihi, arkeolojisi, sanat tarihi, coğrafyası, jeolojisi, edebiyatı üzerinde

araştırmalar yapmasını ve yayınlarda bulunmasını öngörmüştü. Enstitünün müdürlüğüne getirilen ve 1941'e kadar görevini sürdüren Gabriel bu programa tamamen sadık kalmış ve şahsen uygulayıcısı olmuştur. 1941'de yurduna döndü; savaştan sonra 1946'da tekrar enstitünün başına geçti ve emekli oluncaya kadar görevine devam etti. Ancak bu ikinci safhada mayısta İstanbul'a geliyor ve burada sadece birkaç ay kalıyordu. 1956'da yerine getirilen ünlü Antikçağ kitâbeleri uzmanı Louis Robert ilk günden itibaren enstitünün kurucusuna karşı cephe aldı ve onun kendi eseri olan bu müessesede çalışmasına fırsat vermedi.

1941'de Fransa'ya döndüğünde bağımsız bir üniversite durumunda olan Collège de France'ta İslâm-Doğu sanatları tarihi profesörlüğüne tayin edilen Gabriel burada emekliye ayrıldığı 1953 yılına kadar ders verdi ve bu arada Türkiye'de iken topladığı bazı malzemeyi de işleyerek kitap haline getirdi. 1956'da da İstanbul Arkeoloji Enstitüsü'nden emekli oldu ve Louis Robert'in tutumu yüzünden Fransa'ya dönmek zorunda kaldı; ömrünün son on altı yılını İsviçre sınırı yakınındaki küçük Bar-sur-Aube kasabasında geçirdi. 23 Aralık 1972 günü öldüğünde bu kasabada toprağa verildi. Ölümünden sonra evlâtlığına kalmış olan eski resimler, çeşitli hâtıralar, tablolar, pek çok rölöve ile zengin kütüphanenin bugünkü durumu bilinmemektedir.

Gabriel, 1930-1956 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde konferanslar vermiş, 1952'de Edebiyat Fakültesi'nde bir dizi serbest ders yapmış, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde de yine sanat tarihi okutmuştur. Bunların dışında 1934'te Cenevre Müzesi'nde, 1936'da Belgrad ve Zagreb üniversitelerinde, 1950'de Brüksel Üniversitesi ile Güzel Sanatlar Akademisi'nde ve aynı yıl Amsterdam Üniversitesi'nde Türk sanatıyla ilgili konferansları olmuştur. 1932'de Alman Arkeoloji Enstitüsü aslı üyesi, 1933'te Fransız Akademisi muhabir üyesi, 1940'ta Türk Tarih Kurumu şeref üyesi ve 1960'ta Belçika Kraliyet Akademisi şeref üyesi seçilen Gabriel'e, Ankara Üniversitesi şeref profesörlüğü ve İstanbul Üniversitesi şeref doktorluğu pâyeleriyle İstanbul ve Bursa şehirlerinin fahrî hemşehrilikleri verilmiş, Fransa hükümeti tarafından da kendisine Chevalier rütbesinde Legion d'Honneur nişanı takılmıştır.

Henüz bir Osmanlı şehri iken Rodos'ta Türk medeniyetiyle temas eden Gabriel'in bu medeniyete olan yakın ilgisi, 1926'da İstanbul Dârülfünunu Edebiyat Fakültesi öğretim üyeliğine getirilmesinden itibaren başladı. 1926 yılı Ocak-Haziran aylarında hazırladığı İstanbul camileri hakkındaki makalesi ("Les mosquées de Constantinople", *Syria*, VIII [Paris 1926], s. 353-419, lv. LXXII-LXXVIII) bu konuda kaleme aldığı ilk tipoloji denemesidir. Bu çalışması münasebetiyle camilerden bazılarının yeni planlarını çizmiş, bazıları için de vaktiyle C. Gurlitt'in Dresden Teknik Üniversitesi öğrencilerine çizdirdiği planları düzelterek kullanmıştır. Böylece İstanbul'dan otuz, Eyüp'ten beş, Galata'dan üç ve Üsküdar'dan dört cami olmak üzere toplam kırk iki camiyi içine alan denemesini meydana getirmiştir. Bu önemli makalesinde camileri mimari özelliklerine göre altı ana tipte toplamıştır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde muhafaza edilen Matrakçı Nasuh'un 944 (1537-38) tarihli *Beyân-ı Menâzil-i Irâkeyn* adlı eserinin minyatürlerine dair araştırmaları ("Les étapes d'une campagne dans les deux Irak, d'après un manuscrit turc du XVIe siècle", *a.g.e.*, IX [1928], s. 328-349, lv. LXXIV-LXXXIV) İstanbul'da yaptığı çalışmaları ilkcisidir. Gabriel, özellikle bu yazmadaki İstanbul ve Galata manzaralarını inceleyerek bunları topografya bakımından değerlendirmiş, ayrıca ilgi çekici bir usulle, ressamın İstanbul'u hangi açılardan gördüğünü araştırıp minyatürde gösterilen yapıları teşhise gayret etmiştir. Anadolu'daki Türk eserlerine dair olan yazısında ("Les antiquités turcs d'Anatolie", *a.g.e.*, X [1929], s. 257-270, lv. XLVII-L) bu topraklardaki eserlerin bolluğuna dikkati çekiyor ve Kütahya, Afyonkarahisar, Akşehir, Karaman, Adana, Tarsus, Mut gibi yerlerde bulunan pek çok anıtın rölövelerini hazırladığını bildiriyordu; ancak bu malzemeyi hiçbir vakit kullanmamıştır.

Gabriel Dârülfünun'daki öğretim üyeliği sırasında, o yıllarda Türk kültür hayatının en önemli yayın organı olan *Hayat Mecmuası*'nda 1927-1928'de Türk sanat tarihiyle ilgili çeşitli makaleler yayımlamış (sy. 40, 54, 59, 71, 82), aynı yıllarda Anadolu dışındaki İslâm sanatına dair tek makalesi olan "Kasr-el Heir"i kaleme almıştır (*a.g.e.*, VIII [1927], s. 302-329, lv. LXXXVI-XCIV). 1925'te ancak silâhlı kuvvetlerin yardımı ile yapabildiği bu araştırmada, bir vakitler mâmur ve

Albert - Louis Gabriel Yahya Kemal Beyatlı ile birlikte

verimli olan şimdiki çorak ve ıssız yerlerde biri belki V. veya VI. yüzyılda, diğeri ise kuvvetli ihtimalle 110 (728) yılında Emevîler'den Hişâm döneminde yapılmış iki müstahkem kasrın harabeleriyle 9 km. boyunca uzanan çok büyük bir sunî gölün duvarlarını tesbit etmiştir. Gabriel'in bundan sonra sadece bir iki konuda Anadolu dışındaki eserlere dair yayını olmuştur. Bunlardan biri, 1934'te İsfahan'da geçirdiği bir hafta içinde incelediği İsfahan Cuma Camii hakkındadır ("Le Mesdjid - Djuma d'Isfahan", *Ars Islamica*, II [Michigan 1935], s. 7-44). Bu etraflı makalede, aslı Abbâsiler döneminde inşa edilmiş olmakla beraber Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah tarafından yeniden yaptırılan ve XIV-XV. yüzyıllarda Safevîler'ce genişletilen İran'daki bu önemli İslâm eserini güzel fotoğraflar ve zarif desenlerle birlikte takdim eder. Gabriel'in yerli ve yabancı ilmî dergilerde yayımladığı Türk sanatıyla ilgili dikkate değer makalelerin bazıları şunlardır: Mardin ve Diyarbakır illerindeki inceleme gezisinin raporu (*Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, I [Ankara 1933], s. 134-149); Mardin'in 15 km. güneybatısındaki Düneysir'de bulunan ulucaminin sanat tarihindeki yerini belirlediği araştırması ("Dunaysir", *Ars Islamica*, IV [1937], s. 352-362); Bursa'da Hüdâvendigâr Camii ("Bursa'da Murad I Camii ve Osmanlı Mimarisinin Menşei Meselesi", *VD*, II [1942], s. 37-43, Fransızca'sı s. 49-57 ve 9 levha); Türk mimarisinde kubbenin önemini açıklayıp bunun bir Selçuklu buluşu olduğunu savunduğu Artuklu cami ve medreseleri hakkındaki yazısı ("Mosquées et médreses ortokides", *Halil Edhem Hatıra Kitabı - In Memoriam Halil Edhem*, [Ankara 1947], I, 211-228 ve 5 levha).

İstanbul Dârülfünunu'nda çalıştığı yıllarda Gabriel, Maarif Vekâleti'nin görev-

lendirmesiyle 1927 sonbaharından itibaren Anadolu'daki Türk eserlerini incelemeye girişti. Bu çalışmalarını sırasında yanında, 1927'de İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi müdürü Fehmi Ethem (Karatay), 1928 ilkbaharında eski eserler genel müfettişi Aziz (Ogan) ve aynı yılın sonbaharında da Ahmet Tevhid beyler bulundu. Çalışmaların toplandığı I. cilt Kayseri ve Niğde, üç yıl sonra basılan II. cilt ise Amasya, Tokat ve Sivas illerini içine alıyordu (*Monuments turcs d'Anatolie, I, Kayseri-Niğde*, Paris 1931; *II, Amasya-Tokat et Sivas*, Paris 1934). Büyük boydaki bu kitaplarda önce her şehrin tarihçesini özetlemiş, arkasından buradaki eserlerin bir listesini verdikten sonra kendi değerlendirme ölçüsüne göre bu yapılar arasından bir seçme yaparak bunların üzerinde durmuş ve başlıca mimari özelliklerini tesbit edip eserleri tarihlen-dirmişti. Bu arada şehirlerin dışındaki küçük köy ve kasabalarla yol üzerinde bulunan bazı eserlerden de önemli gör-düklerini tanıtmıştır. Bu çalışmalar sırasında kitâbeler Mübarek Galip, Ahmet Tevhid, İsmail Hakkı (Uzunçarşılı), Mehmet Behçet beylerden alınarak Tevhid Bey tarafından gözden geçirilip tercüme edilmiş, Fehmi Bey tarafından da kendisine haberdar olmadığı Türkçe yayınlardan faydalanma imkânı sağlanmıştı. Gabriel, o yıllarda çoğu son derece harap ve bakımsız halde bulunan bu yapıların plan, kesit ve ayrıntılarını çizmiş, ayrıca bunların mâmur görünüşlerini aksettiren desenler de yapmıştır. Anadolu'da Türk eserlerinin birçoğu Gabriel'in bu kitapları sayesinde bilim adına kazanılmış, âdeta "keşfedilmiştir". Gabriel bu büyük çalışmasının diğer ciltlerinde, başta Konya olmak üzere öteki Türk sanat merkezlerini işlemeyi tasarlamıştı; fakat bu program gerçekleşmedi. Sadece Türkiye'nin doğu taraflarıyla ilgili olarak öbür ciltlere benzeyen bir eser yayımladı (*Voyages archéologiques dans la Turquie Orientale: Mardin-Diyarbakir-provinces au-delà du Tigre, Harput, Malatya, Urfa*, I-II, Paris 1940). Müellif kitabın önsözünde, bazı güçlükler yüzünden önceki ciltlerdeki programı bu bölgede aynen uygulayamadığını belirtir. Kitâbelerin okunmasında bu defa J. Sauvaget'den faydalanıldı ve metin cildinin sonunda tamamının kopyaları Fransızca tercümeleriyle birlikte verildi. Bu büyük inceleme teşkil eden malzeme 1932 yılı Nisan-Mayıs ve Ekim-Kasım aylarında toplanmış ve ilk gezide Mardin-Düney-

sir-Diyarbakır, Hasankeyf (Hısnıkeyfâ), Dârâ, Nusaybin, Harran ve Urfa'da; ikinci gezide ise Mardin-Diyarbakır, Garzan, Bitlis, Ahlat, Bitlis-Batman Suyu, Silvan-Diyarbakır-Harput-Mardin-Hasankeyf-Düneysir-Nusaybin arasında dolaşmıştır. Önsözde, çok zor şartlar altında yapılan bu çalışmalarda elde edilen malzemenin eksiklik ve hataları olabileceğini önceden kabullenen Gabriel ileride yapılacak daha etraflı çalışmaların, hazırlanacak monografilerin bunları düzeltip tamamlayacağına inandığını belirtir. Aynı şekilde öncekilere benzeyen bu büyük boydaki kitapta da planlar, kesitler, detay desenleri ve restitüsyonlar yer almaktadır.

Gabriel, *Monuments turcs d'Anatolie*'de tarihî Türk şehirlerindeki Osmanlı dönemi eserlerine fazla önem vermemiş, sadece Amasya'da bunlar üzerinde biraz durmuştur. 1940'a kadar, o sıralarda henüz bütün güzelliğini koruyabilmiş olan Bursa'da ise yalnız Osmanlı eserleri üzerinde çalışma imkânı buldu. Bu çalışmalarda kendisine başta A. Saim Ülgün olmak üzere bakanlıkça görevlendirilen bazı genç mimarlar yardım ettiler. Bursa hakkındaki bu büyük eseri (*Une capitale turque: Brousse -Bursa*, Paris 1958, 2 cilt) sebebiyle kendisine şehrin fahrî hemşehriliği verildi (1955). Bu kitapta Bursa'nın tarihi anlatılmış, kalesi, sarayı, camileri, bedesteni, çarşısı, hanları, tekkeleri, türbeleri, hamam ve kaplıcaları ile bazı evleri tasvir edilerek bunların desen, plan, kesit ve fotoğrafları verilmiştir.

Larousse Kitabevi'nin yayımladığı, tarihe geçmiş büyük simaların tanıtıldığı bir eser içinde Kanûnî Sultan Süleyman'ı yazan Gabriel, XVI. yüzyıl Türk sanatını aksettiren resimlerle süslediği bu makalesinde, Kanûnî dönemindeki Osmanlı Devleti'ne bir yayılma politikasının hâkim olduğunu, ancak yabancı ülkelere bir terör idaresiyle girilmediğini, dinî hususlarda son derece müsamaha gösteren Türk hâkimiyetinin müstebit bir feodal idare yerine ekseri hallerde eşitliğe bağlı, açık ve düzenli bir devlet sistemi getirdiğini yazar ("Soliman le Magnifique", *Les Grandes figures*, [Paris 1938], s. 195-203). Bu makalesini, Kanûnî devrinde Türk medeniyetinin üstünlük ve kudretini anlayabilmek için İstanbul'daki eserlerin tanınması gerektiğini söyleyerek bitiren Gabriel, bu birkaç kelime özetlediği fikri yine büyük boy bir eser halinde somutlaştırmayı tasarlamıştı. Bu

eser, aslında M. Fuad Köprülü ile beraber yazılacak iki ciltlik bir Mimar Sinan monografyası olacak, ilim âlemine de Türk ve Fransız dillerinde sunulacaktır. 1937 yılında basılan büyük boyda bir broşürde Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlanacağı ilân edilen bu kitabın I. cildinde Köprülü kaynaklar ve belgelerin yardımıyla Sinan'ı tanıttacak, Gabriel ise II. ciltte Sinan'ın mimarlık ve sanat yönlerini araştırarak eserlerinin bir sentezini yapacaktı. Atatürk'ün arzusu ile girilen bu proje de gerçekleşmiştir.

Bu çalışmaları dışında Gabriel, 1928 yılı sonbaharı ile 1929 ilkbaharında İstanbul Boğazi'ndeki Türk hisarlarını incelemeye girişmiş, fakat 1930'da İngiliz Sidney Toy ve 1932'de Alman Hans Högg bu konuda birer yetersiz yayın yapınca araştırmasını yarım bırakmıştı. Ancak daha sonra bu konuyu yeniden ele aldı ve II. Dünya Savaşı sırasında Fransa'da iken Anadoluhisarı ile Rumelihisarı'nı ve şehrin kara tarafı surlarına Fâtihtan Mehmed tarafından eklenen Yedikule Hisarı'nı teknik ve askerî bakımdan bütün özellikleriyle tanıtan kitabını yayımladı (*Châteaux turcs du Bosphore*, Paris 1943). Gabriel'in Paris'te 1935'te çıkan ve sonraları başka baskıları da yapılan *En Turquie* adlı kitabı ise yurdun sanat, tarih ve tabiat güzelliklerini resimler halinde sunan bir albümden ibaret olup kısa bir metinle bu ülkeyi yabancılara tanıtır (2. baskı 1953; Türkçe'si [*Türkiye'de*], İstanbul 1954; [*La Turquie terre d'histoire et d'art*], 3. baskı, İstanbul 1956). Gabriel, Osmanlı dönemi Türk mimarisi hakkındaki genel görüşlerini, R. Boulanger'in *Guides bleues* adlı seyyah rehberleri dizisi için hazırladığı Türkiye cildinde ortaya koymuştur ("Les arts en Turquie", *La Turquie*, Paris 1958, s. LIV-LXXII; diğer baskılarında biraz değiştirilmiştir). Aynı konuyu ayrıca iki ansiklopedi maddesinde de tekrarlar ("Ottomane Scuole", *Enciclopedia Universale dell'Arte*, Venezia-Roma 1958; X, 286-307, lv. 147-158; "Ottoman School", *Encyclopedia of World Art*, London 1965, X, 852-873). Gabriel son yıllarda değişik bir konuya geçerek Eskişehir ile Afyonkarahisar arasında Yazılıkaya dolaylarında hababelleri bulunan Frigler'e ait Midas şehri hakkında araştırmalar yaptı ve "Phrygie-Exploration archéologique" başlığı altında yayımlanan dizinin iki cildini yazdı (*II-La Cité de Midas*, *Topographie, Le site et les*

fouilles, Paris 1952; *IV-La Cité de Midas*, *Architecture*, Paris 1965). Gabriel'in meslek hayatının başından beri üzerinde durmayı sevdiği bir konu basit eski evlerdi. Rodos'ta ve Mısır'da (Fustat) olduğu gibi Anadolu'da da fırsat düştükçe araştırmalarının bazı sayfalarını evlere ayırmıştır. Son olarak Frigya yayınlarında Yazılıkaya bölgesinin basit köy evlerinden etraflı biçimde bahseder.

Sayıları pek çok olan Türk sanatıyla ilgili konferanslarının bazıları ile küçük makalelerinin büyük bir kısmı, yakın dostu Reşit Saffet Atabinen'in çıkardığı *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*'nde yayımlanmıştır; son günlerini yazmakta olduğu Türkiye hâtıraları ise basılmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Curriculum vitae-Albert-Louis Gabriel, Paris, ts.; Halil Etem [Eldem], *İstanbul'da İki İrfan Evi: Alman ve Fransız Arkeoloji Enstitüleri ve Bunların Neşriyatı*, İstanbul 1937, s. 10-11; Aziz Ogan, "Prof. A. Gabriel ve Tarihî Âbidelerimiz", *TY*, sy. 261 (1956), s. 290-295; Nihad Reşad Belger, "Profesör Gabriel'e", *Bilgi*, X/116, İstanbul 1956, s. 9, 18; Semavi Eyice, "Prof. Albert Gabriel'in Türk Sanatı Dışındaki Çalışmaları", *TTOK Belleteni*, sy. 180 (1957), s. 9-12; a.mlf., "Prof. Albert-Louis Gabriel, 2.8.1883-23.12.1972", *TTK Belleteni*, XXXVII/147 (1973), s. 321-363; J. Laroche, "Albert Gabriel, le plus turc des français", *Turcica*, IV, Paris 1972, s. 7-14; J. Sourdél-Thomine, "Albert-Louis Gabriel", *REI*, XLI (1973), s. 3-5; Taha Toros, "Gerçek Bir Türk Dostunu Prof. Albert Gabriel'i Kaybettik", *Cumhuriyet*, İstanbul 10 Ocak 1973.

SEMAVİ EYİCE

GABRIELI, Giuseppe

(1872-1942)

İtalyan şarkiyatçı ve kütüphanecisi.

Calimera'da (Lecce) doğdu. 1895'te Floransa Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden, 1899'da Napoli Kraliyet Şarkiyat Enstitüsü'nden mezun oldu. Arapça ve özellikle Doğu kitapları üzerinde bilgisini derinleştirdikten sonra 1903 yılında Roma'daki Avrupa'nın en eski ilmî kuruluşlarından Reale Accademia dei Lincei'de kütüphaneci olarak çalışmaya başladı ve ölümüne kadar bu görevde kaldı. Bir süre Roma Üniversitesi'nde Arapça dersleri verdiyse de asıl kadroya geçmedi. Alanında güçlü bir araştırmacı olarak tanındı. Bu arada Leone Caetani'nin *Annali dell'Islam* başta olmak üzere çeşitli eserlerine kaynak sağladı; ayrıca onun *Onomasticon arabicum* adlı ki-

tabyıla ilgili çalışmalarına katıldı. Caetani'nin ve şarkiyatçı Celestino Schiapparelli'nin kitaplarının akademi kütüphanesine kazandırılmasında ve buranın bir İslâm araştırma merkezi haline getirilmesinde en büyük pay Gabrieli'nindir.

Gabrieli şarkiyat âlemine sunduğu iki büyük çalışması ile sahasında müstesna bir yer edindi. Bunların ilki *Manuale di bibliografia musulmana* (Roma 1916), ikincisi İtalya kütüphanelerinde bulunan yazmalara ve vesikalara ait *Manoscritti e carte orientali nelle biblioteche e negli archivi d'Italia: Dati statistici e bibliografici delle collezioni, loro storia e catalogazione* (Firenze 1930) adındaki değerli kavuz ve il buna yaptığı ekleri ("Documenti orientali nelle biblioteche e negli archivi d'Italia", *Accademie e Biblioteche d'Italia*, VII [1933], s. 287-304).

Gabrieli yalnız şarkiyat üzerine çalışmamış, diğer edebiyat ve kültür alanlarına da eğilerek değişik dallarda birçok eser vermiştir. Oğlu Francesco Gabrieli tarafından hazırlanan bibliyografyasına göre sayıları 249 olan araştırmalarının altmış dokuzu şarkiyata, seksen dokuzu Accademia dei Lincei'nin tarihine, on ikisi bibliyografyaya, otuz bir dinî ve etnik araştırmalara, otuz biri mahallî tarihe ve geriye kalanlar da daha farklı konulara aittir ve aralarında çeşitli metin neşirleri de bulunmaktadır. Bu çalışmalardan Accademia dei Lincei üzerine olan makalelerin tamamı akademi tarafından topluca iki büyük cilt halinde ilim âlemine sunulmuştur (Giuseppe Gabrieli, *Contributi alla Storia dell'Accademia dei Lincei*, Roma 1989).

BİBLİYOGRAFYA :

G. Levi della Vida, *Fantasma ritrovati*, Vicenza 1966, s. 21, 22, 38, 53, 68; J. D. Pearson, *Arab Islamic Bibliography. The Middle East Library committee Guide, Based on Giuseppe Gabrieli's Manuale di Bibliografia Musulmana*, Sussex 1977, s. IX-XII; F. Gabrieli, *La Storiografia arabo-islamica in Italia*, Napoli 1975, s. 52, 117; a.mlf., "Bibliografia degli scritti di Giuseppe Gabrieli", *Japigia*, yeni seri: XIII (1942), s. 1-40; E. Schettini Piazza, *Bibliografia storica dell'Accademia Nazionale dei Lincei*, Firenze 1980, bk. Fihrist; A. M. Piemontese, *Bibliografia Italiana dell'Iran (1462-1982)*, Napoli 1982, bk. Fihrist; E. Rossi, "In memoria di Giuseppe Gabrieli (1872-1942)", *OM*, XXII (1942), s. 256-257.

MAHMUT H. ŞAKIROĞLU

GADAB

(bk. GAZAP).